
Oblicze współczesnej rodziny polskiej, red. ks. Bronisław Mierziński i Ewa Dybowska, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003, ss. 195.

Omawiana książka jest wynikiem naukowej refleksji nad rodziną, przeprowadzonej przez pracowników naukowo-dydaktycznych Katedry Pedagogiki Rodziny Wydziału Pedagogicznego Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie.

Bezspornym pozostaje fakt, że rodzina ma w życiu każdego człowieka istotne znaczenie. Jest ona środowiskiem, w którym człowiek przychodzi na świat, w którym poznaje otaczającą go rzeczywistość, by móc później aktywnie wpływać na losy swoje i swoich bliskich. Rodzina odgrywa doniosłą rolę zarówno w życiu poszczególnych jednostek, jak i całego społeczeństwa. Liczne są opracowania tak teoretyczne, jak i empiryczne na temat tej pierwotnej grupy społecznej. Znajdują one swoje odzwierciedlenie w bogatej literaturze familiologicznej i gamologicznej.

Zaletą książki *Oblicze współczesnej rodziny polskiej*, na tle tak bogatej literatury przedmiotu, jest jej interdyscyplinarne spojrzenie na kondycję dzisiejszej rodziny w Polsce. Została w niej opisana współczesna rodzina postrzegana przez socjologa, psychologa, lekarza medycyny, demografa oraz kapłana zajmującego się duszpasterstwem rodzin.

Na strukturę książki składają się dwie korespondujące ze sobą części. Pierwsza z nich stanowi empiryczną analizę i próbę diagnozy sytuacji rodzin w Polsce. W drugiej części autorzy ukazują kierunki i źródła pomocy, z której mogą korzystać członkowie rodziny oraz osoby zajmujące się zawodowo poradnictwem rodzinnym. Znajdują się tu również wskazówki wychowawcze, mające służyć zarówno terapii, jak i profilaktyce w trudnościach i dysfunkcjach rodzinnych.

W pierwszym artykule, autorstwa prof. dr. hab. Lucjana Kocika, dokonana została swoista diagnoza sytuacji rodziny pol-

skiej. Autor ukazuje wpływ procesów globalizacyjnych na egzystencję poszczególnych członków rodziny, jak również na kondycję tej pierwotnej i podstawowej instytucji społecznej. W wyniku globalizacji doszło do upowszechnienia się wielu różnych form życia małżeńsko-rodzinnego. Jest to skutek indywidualizacji i autonomizacji życia społecznego oraz osłabienia, a nawet zaniku ekonomicznej funkcji rodziny.

To absolutnie nowa jakość w naszym życiu, po raz pierwszy w dziejach rodzaju ludzkiego jednostka nie potrzebuje trwałych związków z innymi jednostkami, aby przeżyć i zaspokoić wszystkie swoje potrzeby. Potrzebuje tylko pieniędzy (s. 24).

Według autora destabilizacji ulegnie rytmiczny i trwały cykl rodzinny. Obecnie jest to czynnik, który zapewnia stabilizację społeczeństwa, dając „poczucie ciągłości i pewności trwania w czasie” (s. 25). W obliczu zaawansowanych badań i działalności podejmowanej na polu inżynierii genetycznej, skuteczna destabilizacja cyklu rodzinnego nie pozostaje już tylko w sferze hipotetycznych możliwości.

Przemiany, które dokonały się w świadomości społecznej na skutek westernizacji, widoczne są również w werbalnym aspekcie stosunków międzyludzkich. Autor zwraca uwagę na neutralizację znaczenia pewnych pojęć, zachowań czy wartości odnoszących się do rodziny. Zasygnalizowane zostało również coraz bardziej powszechne zjawisko partnerstwa w małżeństwie i rodzinie. Chodzi tu jednak o partnerstwo rozumiane jako egalitaryzm, a nie jako kohabitacja.

Rodzina to system społeczny. Tworzony jest on przez poszczególnych jej członków, między którymi istnieje bogata i wieloaspektowa sieć wzajemnych powiązań (por. s. 31). Prof. dr hab. Maria Ryś, odwołując się do typologii systemów rodzinnych Dawida Fielda (por. s. 33), stworzyła swoiste portrety psychologiczne rodziny polskiej. Autorka dokonała analizy systemów i podsystemów rodzinnych. Opracowała własne metody badawcze, co pozwoliło na opisanie polskiego środowiska rodzinnego. Istotną zaletą jest schemat, jaki został zachowany przy opisie poszczególnych typów rodzin. Został on dokonany w oparciu o pięć wskaźników, które odnoszą się do relacji wewnątrzrodzinnych (małżonkowie, styl rodzicielski, dzieci, dynamika życia

rodzinnego, odejście dorosłych dzieci z domu). Struktura treści pozwala na szybkie i adekwatne porównanie poszczególnych typów rodzin. Dzięki temu łatwiej dostrzec można aspekty relacji międzyludzkich, które różnicują poszczególne typy rodzin.

Z punktu widzenia wychowawcy ważnym jest również fakt, iż wśród 1000 przebadanych przez autorkę rodzin 84% stanowią rodziny prawidłowe (por. s. 34).

Rodzina prawidłowa powstaje na bazie kochającego się związku małżeńskiego dwóch osób o dojrzałej osobowości. Silny związek małżeński tworzy harmonijną całość, a dobre porozumiewanie się, właściwe zaspokajanie potrzeb, troska o siebie dają solidną podstawę wychowywania dzieci (s. 34).

Określając związek małżeński autorka nie podkreśla znaczenia dualizmu płciowego. Określenie „dwie osoby”, w dobie dzisiejszej dyskusji o możliwości zawierania małżeństw homoseksualnych, wymagałoby dookreślenia. Małżeństwa mogą zawierać dwie osoby o orientacji heteroseksualnej (przy spełnieniu warunków stanowiących przez prawo).

Artykuł dr Marii Smereczyńskiej poświęcony jest głównie rodzajom i formom pomocy rodzinie w Polsce. Autorka zwraca uwagę na istotne zmiany, jakie dokonały się w społeczeństwie polskim, a zatem i w rodzinie, po transformacji ustrojowej. Dokonuje również opisu i oceny specyfiki polityki rodzinnej państwa polskiego. Artykuł ma charakter publicystyczny, jest swoistym opisem bogatych doświadczeń autorki wyniesionych z działalności politycznej, zwłaszcza polityki rodzinnej. Znajduje się w nim wiele cytatów i odniesień do kościelnych dokumentów poświęconych problematyce odpowiedzialnego rodzicielstwa. Autorka odwołuje się do *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (1601) i podaje następującą definicję małżeństwa i rodziny:

Rodzina, najmniejsza ze wspólnot ludzkich, ma ściśle określoną strukturę osobową. Strukturę rozpoczynającą się od małżeństwa kobiety i mężczyzny, skierowanego ze swej natury na dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa (s. 48).

Funkcjonowanie współczesnej rodziny uległo zasadniczej zmianie na skutek powstania społeczeństwa ponowoczesnego.

Przejawem tego jest zanik niektórych funkcji, które dotychczas nierozzerwalnie łączone były z rodziną. Niektóre z funkcji przypisywanych rodzinie uległy modyfikacji, a część z nich została przejęta przez inne instytucje. Jedną z funkcji, która niejako konstytutywnie przypisana jest rodzinie, jest funkcja prokreacyjna. Podejmowane są jednak coraz bardziej zaawansowane technologicznie próby przekazywania życia (realizowania funkcji prokreacyjnej) poza organizmem matki i bez konieczności udziału kobiety i mężczyzny w akcie przekazywania życia.

Obszernej analizie funkcji prokreacyjnej dokonują prof. dr hab. Krystyna Slany oraz dr Krystyna Kluzowa. Analiza ta poparta jest badaniami naukowymi oraz danymi statystycznymi. Czynniki, które mają wpływ na sposób pełnienia funkcji prokreacyjnej przez rodzinę, nierozzerwalnie związane są z cechami społeczeństwa ponowoczesnego.

Generalnie rzecz biorąc, czynniki te można podzielić na zewnętrzne, związane z oddziaływaniem szeroko rozumianych determinant społecznych, kulturowych, politycznych i ekonomicznych oraz wewnętrzne, dotyczące intymnej, emocjonalnej i pierwotnej natury rodziny oraz jakości jej egzystencji (s. 64).

Autorki dokonują również oceny i opisu „klimatu prokreacyjnego” w Polsce. Klimat ten jest wynikiem procesu indywidualizacji, dzięki czemu jednostka może dokonywać samodzielnych wyborów, może realizować swoje cele i aspiracje oraz kreować swoją tożsamość. Autonomizacja jednostki widoczna jest również w sferze zachowań seksualnych i prokreacyjnych. Bezdzielnosć z wyboru, przeorientowanie młodych kobiet na cele edukacyjne i zawodowe czy świadome odkładanie decyzji o macierzyństwie, to tylko niektóre tendencje prokreacyjne wynikające z indywidualizacji życia.

W swojej publikacji autorki dokonały cennej analizy postaw prokreacyjnych współczesnych Polaków. Nastąpił spadek liczby urodzeń, obniża się płodność, a kobiety odsuwają w czasie urodzenie pierwszego dziecka. Z analizy danych statystycznych wynika, że dzietność idealna deklarowana przez współczesnych Polaków to małodzieńcza rodzina (najczęściej deklarowana chęć posiadania dwojga dzieci). W praktyce jednak współczynnik

dziethości rodzin polskich od lat 90. wskazuje, że w Polsce mamy do czynienia ze zjawiskiem braku zastępowalności pokoleń (por. s. 85-87). Wzrasta przy tym współczynnik urodzeń pozamażeńskich i rozszerza się zjawisko monoparentalności.

Autorki zwracają również uwagę na dysonans pomiędzy deklarowanymi wartościami moralnymi i religijnymi, a konkretnymi zachowaniami prokreacyjnymi (zjawisko pozytywnego stosunku do aborcji oraz stosowania różnych środków antykoncepcyjnych – łącznie z wczesnoporonnymi). Waleorem artykułu jest jego bogata baza naukowa (liczne dane badawcze i statystyczne), co pozwala uzyskać właściwy obraz zachowań prokreacyjnych współczesnych Polaków.

Ks. prof. dr hab. Bronisław Mierzwiński przedstawia problem polskiego społeczeństwa – bezrobocia. Jest to tekst częściowo publicystyczny. Autor dokonuje oceny polityki społecznej państwa oraz szuka przyczyn trudnej sytuacji na rynku pracy w Polsce. Artykuł poświęcony jest głównie bezrobociu, jego rodzajom, przyczynom i skutkom. Z punktu widzenia familiologii i gamologii istotne znaczenie ma wpływ bezrobotnego ojca czy matki na funkcjonowanie rodziny. Oczywistym jest fakt, że w przypadku braku pracy, a co za tym idzie, środków finansowych, obniża się poziom stopy życiowej członków rodziny. Budzi to poważne problemy natury ekonomicznej, ale również psychologicznej i społecznej. Brak pracy powoduje poczucie niższości i niewypełnienia podstawowych ról społecznych. Autor zwraca uwagę na szczególne znaczenie braku pracy w przypadku mężczyzny, dla którego utrzymanie rodziny i zapewnienie jej prawidłowego funkcjonowania stanowi zasadnicze zadanie życiowe.

Z kolei dr Teresa Olearczyk dokonuje swoistej monografii duszpasterstwa rodzin w Polsce. Pierwszy kurs przedmażeński zorganizowany został w 1934 roku w diecezji gnieźnieńsko-poznańskiej. Od tego czasu Kościół stale jest obecny w dyskusji i praktycznej działalności na rzecz poprawy jakości małżeństw w Polsce. Bardzo duże zasługi dla kształtu obecnego duszpasterstwa rodzin położył Jan Paweł II (por. s. 133).

W świetle przemian zachodzących we współczesnej rodzinie Duszpasterstwo rodzin winno stać się bardzo ważną pomocą i wsparciem w usprawnieniu rodziny, znać rozmiar i zakres pro-

blemów, z jakimi przychodzi zmierzyć się rodzinie w społeczeństwie ponowoczesnym, gdy tradycyjne wzory kultury rodzinnej przestają być obowiązujące (s. 157-158).

Autorka dokonuje również analizy szczegółowych zadań wychowawczych i dydaktycznych duszpasterstwa rodzin, mających na celu wsparcie rodziny w każdej fazie cyklu małżeńsko-rodzinnego.

Obok poruszonych już wcześniej zagadnień przedstawiony został problem inwersji w rodzinie. Sytuacja ta polega na odwróceniu ról męskich i kobiecych. Wynikiem tego jest zanik rodziny patriarchalnej na rzecz rodziny egalitarnej. Autorka pisze, że następuje degradacja męskości (por. s. 153). Czy jednak możemy się zgodzić z twierdzeniem, że męskość ulega degradacji? Może bardziej uprawniony byłby sąd, że następuje redefinicja męskości i tego, co typowo męskie.

Jedną z licznych funkcji rodziny jest jej funkcja wychowawcza. Polega ona na wprowadzaniu dziecka w świat kultury danego społeczeństwa, na zapoznaniu go ze sposobami życiowego funkcjonowania w jej ramach, na przygotowaniu go do samodzielnego pełnienia ról społecznych w rodzinie i społeczeństwie. Ks. prof. dr hab. Józef Wilk SDB w swoim artykule zwraca szczególną uwagę na znaczenie tej funkcji rodziny, podkreślając, że rodzina jest podstawowym i szczególnym środowiskiem wychowawczym: początkowo jest dla dziecka środowiskiem osób – znaczące są tu relacje międzyludzkie; w dalszej kolejności jest środowiskiem materialnym – ważne jest tutaj posiadanie domu rodzinnego i w końcu rodzina to również pewna kultura duchowa: zasady, wartości, kult religijny (por. s. 171-173).

Szerokie jest grono osób – adresatów niniejszej publikacji. Obok familiologów i gamologów adresowana jest również do duszpasterzy zajmujących się problematyką rodzinną, a także do osób odpowiedzialnych za politykę socjalną i prorodzinną i kreujących ją. Z problematyką książki ściśle koresponduje biało-czerwona okładka. Szczególną uwagę zwraca również logo. Znajduje się na nim, jeżeli nie wielopokoleniowa, to co najmniej wielodzietna rodzina. Opisane w książce trendy, dotyczące postaw i zachowań prokreacyjnych Polaków wskazują, że rodzina wielodzietna i wielopokoleniowa, jako cechy rodziny tradycyjnej,

ulegają zanikowi. Obecnie nasila się proces nuklearyzacji rodzin, a także indywidualizacji wewnątrzrodzinnej na skutek autonomizacji jednostki. Wydaje się, że ten kierunek zmian dotyczący rodziny jest najbardziej charakterystyczny dla współczesności i nie ma już od niego odwrotu.

Renata Spyrka